

Wiide-Bref og Oprettede Wedtægt

over

Aal Mersch af Samptlige Lodtagne
udfærdiget og underskrevet d. 7. Nov. 1736.

Ved *Eli Madsen.*

Kiendis Wi Underskrefne, Aal Sogns Beboere, Saa som Hisselmed Gaards Ejere, Sogne-Præsten til bemelte Meenighed, Og samtlig beboere sammested, Og hermed for alle witterlig Giør, At have efter Mueligste, Retteste og bæste overvejende til alles nøtte og fremtarv, indgaaed og opretted følgende Wiide og Wedtægt; Angaaende Aal Mersch og Enge, hvormeder Dependerer alle de Enge som afbryder og endis oppe under og ved Moesewraae og Borrup Toftediiger, Synden for Gaasgrogen, og videre Synderpaa indtil Weielgrogen, Schiødstrup Eng, Lang Eng og Krogge, i ligemaade under forbemelte Mersch begreben, Samme Wiide og Wedtægt af os og efterkommere u-Rygeligen skal holdis og efterkommes paa efterskrefne Maade.

1. Engene skal ligis i Roe og Heigne, 8te a 14ten dagge Aarlig for Woldborgdag, og fra dend Dag de leggis i Heigne, maae ingen bæster eller Qvæg med hvad Nafn det nefnis kand, findis eller komme udi fornefnte Enge, entten Mersch eller Giest; Men hvis qvæg derudi kand befindis, maae af Engvogteren eller

de som det antræffer tagis i huus, og dend som samme hæste eller qvæg ejer, derfor indtegtspenge at betale efter loven og forordning, og derforuden at give til straf for hver høfd — 24 sk. danske, fierdeparten til de 4re pantmænd, og Resten til samtlig lodsejere.

2. Naar Engvogteren opbringer nogen Creature i heigneds tiid udi Merschen eller Halfhendingen, skal hand sette samme opbragte paa nest beleilig stæd, hos en Mand udi goed forvahrung, /: saa fremd Ejeren ej det strax afhentter og indløser :/ Og derefter anmelde det for de 4re Mænd som straxen giøre det kundbar paa Aal, Hoe og Oxbye Kirchestefne, Og skulle da dend skyldige dog udeblive at indløse det optagne Skal dog Creaturene paa dend skyldiges omkostning paa det stæd forblive indtil Ejeren det afhentter, Skulde det ej ske, Da naar det vorder viidende hvor Ejermanden er, Hafver de fiire Mænd iche alleene fra dend skyldige at udpante bekostning for hver Creature Natt og Dag Een March Danske, og detsforuden indtegtspenge som forermelt, tillige forberørte straf = 24 sk. hvilke Nydes af de som 1ste foregaaende post ommelder.

3. Ingen fæ høufder maa indkomme udi indmelte Enge om foraaret undtagen bæsterne alleene, samt og ingen fæ høfder at komme i Engene efter Michali, og saa fremt vaade Aaringer indfalder, heller ingen bæster derudi komme 8te dage efter Michali.

4. Hovedgrobene i bemelte Enge skal holdis ved Magt og oprydis forsvarlig hvor og naar behøvis, derom nogle dage tilforn paa Kirkestefne skal advahris og en visse tiid berammes, da en fra hver, som fællig i Merschen hafver skal møede at opgrobe, saavitt de største lodsejere tillige med de 4re Mænd siunes for gott og tienlig at være, hvo da udebliver og ej i rette tiide, Berammede dag møeder, skal give til straf for

hver times udeblivelse efter advarsel 4re sk. danske, og for aldielis reen bortebliivelse — 2 M. danske, hvilke penge henfalder til Samtlig lodsejere.

5. Hvad Rinderne angaar som kunde behøves her eller der over Engene formedelst Vandstand til grundens ødeleggelse, Da saa snart dend derunder lidende det anklager, skal pantte Mændene tilholde Rens Mændene samtlige derudi at være Eenige, og paa mueligste maade slig skade forekomme, hvo som derudi findis mottvillig efter foregaaende advarsel, skal bøde til de 4re Mænd 2 M. danske, og arbejdet lige fuldt at forrette.

6. Ingen skal eller maa have Gies om foraaret eller udi Heignets tiid udi Engene, iche heller faar entten Høst eller foraar i fornævnte Enge, men for hver gang befindis, skal hver som Samme faar eller gies ejer og tilhører være pligtig at give til straf for hver faar 8te sk. og for hver gaas eller giesling — 2 sk. Samme bøder af faarene nyder de 4re Mænd, og af gjæssene oppebærger Engvogteren, Og maae aldeles ingen af andre Sogne indføre bæster eller qvæg i Engene, som iche derudi hafver fællig; ej heller maa nogen samme indhiemble. —

Det samme forstaaes ogsaa om Halfhendingen, hvilke i allemaade nyder lige frede og heigning som Merschen, — Dog maa ingen slags høfder derudi indkomme om foraaret, langt mindre i heignets tiid. —

7. Hvad tiid Merschen skal nedslaaes, derom skal samtlige Sognemændene paa Aal Kirkestefne Otte dage førend St. Hansdag vedtalis, hvilket efter Aarets og tiidens lejlighed skal berammes, Dog haver Hisselmedgaards Ejere tillige med Sognepræsten og de højst Interesserede udi Merschen derudi frem for andre at sætte tiiden som meest gaunlig og raadeligst siunes at være, hvorefter de andre sig skal rette, Og hvo

som befindis udi Merschen entten ved sig selv eller andre at slaae, eller slaae lade, førrend dend foresatte tiid og time, skal til pantmændene fra sig levere medhavende hiøller, foruden 4re Rdlr. for hver Persohn, hvilche bøder henfalder, halffparten til dend skyldiges Hosbonde, fjerdeparten til pant Mændene, og fjerdeparten til Samtlig Lodsejere.

8. Anlangende halfhændingen og Giæst Engene, som liger Nest indtil Merschen, og stræker sig fra Fredtoftt Wasse, og Vester paa indtil bæchen Norden groben, samt Giedberg have, Langgiesten Reiløs, Scharishauger indtil Gaasegroben, item Needer Kroge og Knudshauge, da hvo som derudi haver nogen Enge, maa være tilladt at slaa der — 5 a 6 dage førend i Merschen, Hvo som forinden dend tiid begynder at slaae skal være samme strat undergiven, som nestforegaaende post ommelder. —

9. Ingen maa Kiøre, Ride eller trække paa anden Mands Eng i Heignets tiid før dend bestemte dag og time naar Meenige Mand lader slaae, og da derover og videre at køre eller træche, endsom fornødenhed udkræfver, ej heller maae nogen kiøre eller træche paa anden Mands Høe imedens det ligger paa skaar eller uærfven, Men skal først rifve det tilsiide, saavit kiørselen falder, Hvo sig herimod forseer, skal give til straf hver Gang 2 M. Halffparten til dend eller de hannem antreffer, og halffparten til dend som Engen tilhører, Under lige straf maa og ingen kiøre /: med mindre det kand skee med tilladelse :/ langs paa anden Mands uæslagen Eng, Mens Enhver skal kiøre paa sit eget, eller og lade sin vogn blive tilbage, indtil der bliver saavidt slagen at han dermed kunde needkomme, for iche at nedtræche anden Mands græs, doeg hvor kiørselen kand falde tvers over Engene, skal være og blive tilladeligt.

10. Hvo som forsættelig afgræsser og slaar hverandre til fornærmelse skal bøde til straf 2 M., og det fra slagne Græs, strax tilbagelægge, Hvilche bøder Nyder dend beskadigede Halfparten, og Halfparten til de 4re Mænd, Men sker det af u=Videnhed, og dend som har slagen dend anden for Nær, straxsen førend hand gaar fra Engen talte med hans Reens Mand eller Een hans folch paa hans Vegne, og i beggis Nærværelse tilbage lægger hvis som er fornermed, bliver hand derfor u=straffed, Hvis iche, bødis ovenmelte straf, og det fraslagne igien tilbage give. —

11. Skulle nogen imod forhaabning entten Dag eller Nat, i Heignets tiid deris hæster eller andre Creature i forbemelte Enge at greise og indføre samt græs at slaae eller skiære, skal straxsen give til straf eller ved udpantning Een Rix Dlr. Halfpartten til dend Engen tilhører, og Halfparten til dend hannem antræffer. —

12. Ingen løse Creature, hvad Nafn det hafve kand, maae være eller komme i fornte Enge førend ald høet er afførtt, hvis nogen sig herimod forbryder, skal have forbrudt for hver Creature som i saa maade antreffis — 8 sk. danske til Engvogteren eller dend som det antræffer, Samme post forstaais imidlertid Engene slaais, rifvis, og høed afføres, og ganske afførtt er, Dog naar sligt skeer af vanvare forbliver det ved 2 sk. Danske. —

13. Befindes nogen /: uden bevilling eller tilladelse :/ Natt eller Dag i anden Mands Høe Stach at ligge eller omkaste, skal give til straf strax, eller ved udpantning — Toe March danske, Halfparten til dend som høed Ejer, og Halfpartten til de — 4re Mænd. —

14. De som Tigger Høe i Engene, maa ej lade sig der finde efter Soelens nedgang, og ey indfinde sig før Soelens opgang, Mens at begive sig hiem eller til næste omliggende byer og stæder, der at holde Natteroe; helst til dags Aar efter Aar i saa maade

skal være begaaed meget u-skichelighed, sig Høe paa een u-lovformlig maade at tilvende, Hvo sig herimod forseer, bøde til Pantmændene og Engvogteren — 3 M. danske. —

15. Ingen maa Kaste Klæg eller kaste lade under bemelte Merschis Ovre eller brincher, hvo herimod gjør, bøde for hver læs medtræffes eller overbeviises — 3 M. danske entten det er for sin egen grund eller anderis, samme bøder henfalder til samtlig lods Ejere. —

16. Og som der Imellem Simon Hansens og Borup Toftediger findis een gl. Eng diige for bemelte Mersk, Hvilken u-forbigængelig formedelst sine visse Aarsager behøves forfærdiget, Saa er det af Samtlig vedtaget, Nemlig af de som haver Enge Synden bæchen, at berørte dige med Samled Arbejde førstkommende Høst forsvarlig skal blive opgiortt, samt Leed, Leedstager og laas til som vedkommende efter ligning af hver dags Slett betaler, og siden aarlig samme Diige forsvarlig vedlige holde med forn'te læd og udkræfvende lychelse, hvor ved enhver som haver diiger der anstøder til Merschen eller Halfhendigen holder samme forsvarlig ved Magt; Hvo sligt ej efterkommer, naar de nogle dage tilforn af de — 4re Mænd bliver advart bøde 2 M. danske, entten strax eller ved udpantning, og detsuden arbeidet lige fuldkommen forsvarlig forrette, og bekostningen til Lædets og lychelse at erstatte saa vitt deris andeel kand betræffe, hvilche bøder de — 4re Mænd nyder;

17. Belangende voris fællis Vasse ved fred Toft, samme holder Engvogteren forsvarlig ved lige; Hvorimod hand af alle de som har kiørsel derover baade af Merschen og forommelte Giæst Enge nyder noged Høe, saavit en hvers lejlighed kand tilstræche og egen Villie vil tillade, Og for opagten ved Engene i Merschen og halfhendingen Nyder hand aarlig af hver dags Slett derudi havis — 1 sk. danske, Leed og

leedstager samt laas og lychelse for bem'te Vasse, bekostis af Samtlig Lods Ejere. —

18. Paa det voris Wiide og Wedtægt kand i alle maader u**·**brydelig efterlevis, Da haver Hisselmedgaards Ejere tillige med Præsten at beskiche — 4re skichelige og fornuftige Mænd af Sognet til pantt og til siunsmænd, som med alleting tilbørlig opagt bør have, imod dend dennem tillagde Mulct og bøder, som de skal være pligtige og befuldmægtigede til uden videre lov og Domb at udpante for de skyldige, Og i henseende bemelte — 4re Mænd kand have desto bedre opsiun ved grobenis og Diigernis forfærdigelse, skal de selv for deris anparts Arbejde derudi være forskaanede, Skulde det befindis at nogen af de brøstfældige, med Trusel, skioldsord, huug og slag opsetter sig mod for'nte pantmænd, entten naar de efter denne Wiide og Wedtægts anledning vilde udpantte eller Wiiden i andre sine poster at handthæve, da skal saadant vorde straffed og anseet, som Vold efter Loven; Pantmændene ogsaa herved forbindis at de tillige bruger ald sømmelig og Christelig omgang, og iche af dennem nogen at overfuse med Trusel eller skioldsord,, Huug eller slag, Men som Melt i alt tilbørlig og skichelig enhver at begegne. —

19. Skulle det imod forhaabning befindis at de 4re Mænd entten er efterladen, eller seer igiennem fingre med nogen som øver noged imod denne Wiide og Wedtægt for saa vitt bemelte — 4re Mænds opagt og indseende vedkommer, straffis de som selv skyldige og lige ved de brøstfældige. —

20. Alle de som haver Eng, og er Lodtagne udi Aal Mersch og halfhendingen skal være pligtig, At angive hvor mange dags slett eenhver derudi haver, paa det derpaa kand hafvis tilstræcheligh Rigtighed, baade formedelst de 4re Mænd deraf kand have vi

denskab, Hvo der kand Mangle ved udkræfvende arbejde som bør forrettis, saa og at Engvogteren kand faae sin rigtig betaling for hans Møje og opagt, Hvortil skal indrettis een Bog, giennemdraget og forseigled af Hisselmed Gaards Ejere Og Sognepræsten, Derudi alt skal indførís, Tillige og af de — 4re Mænd Aarlig ved Dag og Datto indførís alle de faldne bøder, og derfor til hver Aars Martini giøre tilbørlig rigtighed til vedkommende efter denne Wiide og Wedtegts Nermere forklaringe, Dette til stadfæstelse og uimodsigelig efterkommelse, haver vi samtlig med Egne hænder, Zignet Nafne, og Boe-Mercher, underskrefvet og forseiglet,

Hvoreftter underdanigst og ydmygst beedende at denne Wiide og Wedtegt, som hensigter til Enhver voris gaun og bæste, maatte af Deris Excellence Høj og Welbaarne Herre hl'r Geheimeraad og Stiftbefalings Mand over Riiber Stift Christian Carl von Gabbel Naadgunstigst Confirmeris Dattum Aal Kierche = Stefne dend — 7de November A'o 1736.

S. Christensen. N. Eilschow. J. Colding.

(Derpaa følger 67 Bønders Underskrifter: 41 skriver selv deres Navne, 1 underskriver paa sin Moders Vegne og 25 underskriver kun med Forbogstaver.)

Approbation,

Indebemelte Wiide og Weedtægts brev, oprettet af Hesselmedgaards Ejer S'r Søren Christensen Ryegaard, Sognepræsten hr. Niels Eilschou og samptlige Indbyggerne udi Aal Sogn, bliver hermed efter giordte Ansøgning udi alle sine ord og pucnter approberet og Stadfæstet, og skal alle vedkommende være pligtige, samme Stricte og u-brødelegen at

efterleve, under Straf af derudi Dicterede Bøders Erleggelse, som fra de modbrydende uæfterladelig skal udpandtes, Men som der ellers ikke udi Wiidebrevet er meldet noget om opsigt med Helligdags Arbeide, Saa bliver det herved paalagt Pandte Mændene, ligeledes dermed paa det allernøieste at holde Indseende, og skal de som med Helligdags Arbejde maatte betrædes, ansees og Straffes udi ald forskaansel efter dend allernaadigste forordning af — 12te Martii 1735 som Sabathens motvillige overtræder,

Bramminge dend — 14de Februari Anno 1737.

C. C. v. Gabell.

Endvidere har Viden Paategning om, at den 2. Paaskedag blev læst paa Kirkestævne i Aal af Niels Nielsen Herløuv¹⁾, 3. Paaskedag 1737 i Ho og Oksby af Jens Ollufsen²⁾ og 10. Juli 1739 paa Herredstinget.

Viden er afskrevet efter Originalen, der findes i Arkivet paa Hesselmed Hovedgaard, Aal Sogn. Den er skrevet paa 2 sammenheftede Folioark, stemplet til en halv Rigsdaler og har et Omslagsark, hvis første Side har Overskriften i nærværende Afskrift som Titel. De første Linier i Approbationen begynder straks efter Lodsejernes Underskrifter, men er ellers skrevet paa Omslagsarkets næstsidste Side.

Om Halfhendigen oplyser fhv. Gaardejer, Rentier Niels Christensen, at det er den Del af Engene, som ligger over mod Mosevraa og er en Blanding af Marsk og Gest-Eng,

Det i Punkt 14 omtalte Tiggeri af Hø i Engene

1) Degn i Aal (Red. Anmærkning.)

2) Formodentlig Sogndegnen (Red. Anmærkning.)

fandt Sted endnu 1885. Flere af de ældste Beboere i Sognet husker saaledes, at Katrine Torrup, kaldet Trine Torrup, der døde omkring 1895, tiggede. Christen Christensen og Tækkemand Peder Kristensen, der var Forkarl paa Hesselmed fra 1876 til 1885, ved at fortælle om hendes Tiggen.

Trine Torrup var gift to Gange, første Gang med Arbejdsmand Anders Torrup, anden Gang med Bødker og Snedker Jens Jensen, i daglig Tale Jens Foerum. I begge Ægteskaberne boede hun i et lille Hus i Borre. Besætningen bestod af 1 Ko og et Par Faar. Baade hendes første og anden Mand arbejdede ude hos andre Folk, saa Trine maatte tage sig af den store Børneflokk og Dyrene, og som saa megen anden Føde skaffede hun ogsaa Dyrenes ved Tiggeri. Lille, men kraftig bygget var hun, og naar Høbjergningen begyndte stillede hun i Engene med et stort Sækkelærred, der havde en Strop i hvert Hjørne. Med nogle Ord om Vejret, det gode og rigelige Hø var Sagen ordnet. Folk kendte hendes Ærinde, og der var dem, der for at have lidt Løjer med hende gav hende saa meget, at hun havde sit Besvær med at slæbe det af Sted. Hvad hun fik af de enkelte, samlede hun i en Stak, i Reglen i Nærheden af Vejen mellem Engen og Fredtoft, et Sted, der vel var valgt af Hensyn til den billigst mulige Hjemkørsel, og der var altid en af Naboerne i Borre, der var villig til at køre det gratis hjem for hende.
